

AGRIECONOMICA

AE ORGANIZACIJA KONZOK AK

godina

46
broj 73

Novi Sad 2017.

DEPARTMAN ZA
EKONOMIKU
POLJOPRIVREDE I
SOCIOLOGIJU SELA

POLJOPRIVREDNI FAKULTET
UNIVERZITET U NOVOM SADU

www.agroekonomika.rs

S A D R Ź A J

Golijan Jelena, Ljubiša Živanović

POVRŠINE POD ORGANSKOM
PROIZVODNJOM ŽITA U SRBIJI 1

Radović Gordana

FINANSIRANJE RURALNOG TURIZMA U
ZEMLJAMA U OKRUŽENJU U PERIODU
EVROPSKIH INTEGRACIJA 11

Панџић Ана

АНАЛИЗА МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА
ПЧЕЛАРСКОГ ТУРИЗМА У ВОЈВОДИНИ 21

Мирјић Младен

ЕСЕЈ О РАДНИМ НИВОИМА У АГРО-
ДЕЛАТНОСТИМА И ТЕХНОЛОГИЈАМА.....31

Вукоје Вељко, Дулић Весна

КРЕТАЊЕ ОСНОВНИХ ИНДИКАТОРА
УСПЕХА ПОЉОПРИВРЕДНИХ
ПРЕДУЗЕЋА ВОЈВОДИНЕ.....43

Karapandžin Jelena, Rodić Vesna

AGROEKOLOŠKE PRAKSE U VOJVODINI ...55

**Bošnjak Danica, Rodić Vesna,
Karapandžin Jelena**

UČEŠĆE POVRŠINA POD SOJOM U
UKUPNIM KORIŠĆENIM POVRŠINAMA NA
POLJOPRIVREDNIM GAZDINSTVIMA
RAZLIČITE VELIČINE U AP VOJVODINI.....69

Sanja Đukić, Mirela Tomaš-Simin

ORGANSKA POLJOPRIVREDA NA
PODRUČJU FRUŠKE GORE-
NEISKORIŠĆENE MOGUĆNOSTI 75

**Sudarević Tomislav, Šurjanović Ivan,
Leković Ksenija**

VIRALNI MARKETING ORGANSKIH
POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA.....85

**Maletić Radojka, Bucalo - Jelić Dana,
Popović Blaženka**

UPRAVLJANJE KVALITETOM
PROIZVODNOG PROCESA ŠEST SIGMA
METODOLOGIJOM.....95

C O N T E N T S

Golijan Jelena, Ljubiša Živanović

LAND AREAS UNDER ORGANIC WHEAT IN
SERBIA.....1

Radović Gordana

FINANCING OF THE RURAL TOURISM IN
THE REGION DURING THE EU
INTEGRATION PROCESS.....11

Pandzic Ana

POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF
BEEKEEPING TOURISM IN VOJVODINA.....21

Mirić Mladen

ESSAY ON WORKING LEVELS IN
AGRICULTURAL ACTIVITIES AND
TECHNOLOGIES 31

Vukoje Veljko, Dulić Vesna

PROFITABILITY OF AGRICULTURAL
ENTERPRISES IN SOUTHEASTERN
EUROPE 43

Karapandžin Jelena, Rodić Vesna

AGRI-ENVIRONMENTAL PRACTICES IN
VOJVODINA 55

**Bošnjak Danica, Rodić Vesna,
Karapandžin Jelena**

THE SHARE OF SOYBEAN AREAS IN THE
TOTAL UTILISED AGRICULTURAL AREA
ON DIFFERENT SIZE FARMS IN AP
VOJVODINA 69

Sanja Đukić, Mirela Tomaš-Simin

ORGANIC AGRICULTURE IN THE AREA OF
FRUŠKA GORA-UNTAPPED POTENTIALS ..75

**Sudarević Tomislav, Šurjanović Ivan,
Leković Ksenija**

VIRAL MARKETING OF ORGANIC FOOD 85

**Maletić Radojka, Bucalo - Jelić Dana,
Popović Blaženka**

QUALITY MANAGEMENT OF THE
PRODUCTION PROCESS USING SIX SIGMA
METHODOLOGY.....95

FINANSIRANJE RURALNOG TURIZMA U ZEMLJAMA U OKRUŽENJU U PERIODU EVROPSKIH INTEGRACIJA

*Radović Gordana*¹

Rezime

Razvoj ruralnog turizma zavisi od kvantiteta, kvaliteta i kontinuiteta izvora finansiranja. U Srbiji, u aktuelnom periodu evropskih integracija, subjekti ruralnog turizma nemaju na raspolaganju adekvatne finansijske resurse u pogledu kvantiteta, kvaliteta i kontinuiteta. Autorka je stala da je to jedan od najznačajnijih uzroka nedovoljne razvijenosti ruralnog turizma u domaćim uslovima. Cilj rada je da predstavi načine finansiranja ruralnog turizma u zemljama u okruženju, pre svega, u Sloveniji, Hrvatskoj, Mađarskoj i Rumuniji u pretprišupnom periodu, odnosno u periodu evropskih integracija. Reč je o državama koje mogu da budu uporedni primeri, odnosno čija iskustva u razvoju i finansiranju ovog vida turizma je moguće primeniti u domaćoj praksi. Analizom iskustava navedenih zemalja i njihovom sintezom, dolazi se do zaključaka predloga relevantnih za finansiranje ruralnog turizma u Srbiji.

Ključne reči: ruralni turizam, finansiranje, zemlje u okruženju, Srbija, evropske integracije.

*Original scientific paper
Originalni naučni rad*

UDC: 336.15:338.484

FINANCING OF THE RURAL TOURISM IN THE REGION DURING THE EU INTEGRATION PROCESS

*Radović Gordana*¹

Summary

Development of rural tourism depends on the quantity, quality and continuity of financing sources. During the current EU integration process in Serbia, entities engaged in rural tourism do not have appropriate financial resources available in terms of quantity, quality and continuity. The author believes that this is one of the most important reasons for the underdevelopment of rural tourism in local conditions. The aim of this paper is to present the modalities of financing rural tourism in the surrounding countries of the region, primarily, in Slovenia, Croatia, Hungary and Romania during their pre-accession i.e., EU integration period. These are the countries that can serve for comparison and whose experience in developing this branch of tourism is potentially applicable in the local practice. By analyzing case studies of the mentioned countries and through their synthesis, conclusions and proposals relevant for financing rural tourism in Serbia are presented.

Key words: Rural tourism, financing, surrounding countries, region, Serbia, EU integration.

¹ Dr Radović Gordana, naučni saradnik, direktor „Dnevnik-Poljoprivrednik“ AD Novi Sad, telefon: + 381 64 13 78 643, e-mail adresa: gordana.radovic09@gmail.com

¹ Gordana Radović, PhD, research associate, Director of "Dnevnik-Poljoprivrednik" AD, Novi Sad, Bulevar oslobođenja 81, tel. +381 64 13 78 643; e-mail: gordana.radovic09@gmail.com.

1 Uvod

Prema definiciji ruralnog turizma navedenoj u (Encyclopedia of Tourism, 2000) ističe se da je razvoj ovog vida turizma rezultat potreba stanovnika urbanih područja za odmorom i rekreacijom u ruralnom prostoru. U stručnoj literaturi prisutne su i druge definicije ruralnog turizma. Kao najkompleksnija može se navesti ona, koju je dao hrvatski autor (Kušen, 2007). Prema ovoj definiciji ruralni turizam se definiše kao složen turistički proizvod, sastavljen od brojnih parcijalnih turističkih proizvoda, koji su međusobno povezani u funkcionalnu, privrednu, sociološku, prostornu, kao i turističku celinu. Citirani autor smatra da ruralni prostor raspolaže sa brojnim lokalnim i regionalnim turističkim atrakcijama od kojih se kreiraju brojni parcijalni proizvodi, koji po principu „sitnog veza“ kreiraju specifične proizvode karakteristične za ruralni prostor i ruralni turizam. Prema (Bartlet, 2006) osnovne karakteristike ruralnog turističkog proizvoda su: ruralna kultura i ruralno iskustvo, odnosno iskustvo odmora u ruralnom okruženju. Citirani autor ističe da turiste privlači mogućnost da se opuste u osmišljenoj interakciji sa prirodom i domaćim stanovništvom.

Ubrzani razvoj ruralnog turizma na području Evropske unije 90-ih godina XX veka bio je rezultat i potrebe za obezbeđenjem dodatnih prihoda poljoprivrednim gazdinstvima, što svedoči o njegovom ekonomskom značaju. Prema (Roberts, Hall, 2003) ekonomski značaj ruralnog turizma se manifestuje u rastu i diverzifikaciju ruralne privrede, posebno u njenoj revitalizaciji i reorganizaciji, a to utiče i na povećanje kvaliteta života lokalnog stanovništva. Pored pozitivnih ekonomskih, ruralni turizam može da ima i negativne ekonomske efekte. Prema (Čomić, 2003) nije dobro da se turizam razvija spontano, jer se može dogoditi da „posle inicijalnih ekonomskih koristi dođe do takvog porasta ukupnih troškova (ekonomskih, ekoloških i socijalnih) koji mogu da nadmaše ukupne koristi.“ Navedeni stav može se primeniti i na ruralni turizam. Stoga, razvojna strategija ruralnog turizma bi trebalo da je zasnovana na ekološkoj, ekonomskoj i socijalnoj održivosti. S druge strane (Njegovan, 2016) ističe i neekonomski značaj ruralnog turizma, koji se ogleda u ohrabriranju lokalnog stanovništva da usvaja nove tehnologije i koristi savremene načine rada.

Značaj finansiranja ruralnog turizma se izvodi iz sezonskog karaktera ruralne turističke tražnje, koja uslovljava nisku popunjenost kapaciteta, a time i ograničene mogućnosti samofinansiranja ove delatnosti. Prema (Bakić, Hrabovski-Tomić, 2010) u pogledu iskorišćenost smeštajnih kapaciteta, 60% predstavlja donju granicu rentabiliteta u turizmu. Aktuelna prosečna popunjenost kapaciteta u ruralnom turizmu na nivou Evropske unije je 25% (Bartlet, 2006), dok je u Republici Srbiji samo 4%. (Master plan održivog razvoja ruralnog turizma u Republici Srbiji, 2011) Može se zaključiti da je definisanje izvora finansiranja ruralnog turizma jedan od primarnih faktora za razvoj i profitabilnost ove delatnosti. Država ima ključnu pokretačku ulogu u razvoju ruralnog turizma, posebno u finansiranju saobraćajne i komunalne infrastrukture, kao i turističke signalizacije. Prema (Milenković, 2009) u većini turističkih zemalja država ima primarni uticaj na razvoj turizma koji se realizuje kroz stimulatívne mere ekonomske politike.

U Srbiji, u aktuelnom periodu evropskih integracija, subjekti ruralnog turizma nemaju na raspolaganju adekvatne finansijske resurse u pogledu kvantiteta, kvaliteta i kontinuiteta. To predstavlja jedan od najznačajnijih uzroka nedovoljne razvijenosti ruralnog turizma u domaćim uslovima. (Radović, 2015) Cilj rada je da predstavi načine finansiranja ruralnog turizma u zemljama u okruženju, pre svega, u Sloveniji, Hrvatskoj, Mađarskoj i Rumuniji u pretpristupnom periodu, odnosno u periodu evropskih integracija. Reč je o državama koje mogu da budu uporedni primeri, odnosno čija iskustva u razvoju i finansiranju ovog vida turizma je moguće primeniti u domaćoj praksi.

Slovenija 2

Nacionalna budžetska sredstva bila su, uz samofinansiranje, jedini izvor finansiranja subjekata ruralnog turizma u Sloveniji u periodu od 70-ih godina XX veka do 2000. godine, kada je ova država ostvarila pravo na sredstva iz pretpristupnog programa SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development). Slovenija je u pretpristupnom periodu, imajući u vidu ograničene sposobnosti samofinansiranja subjekata ruralnog turizma, izdvajala značajna sredstva iz državnog budžeta za finansiranje poljoprivrede, ruralnog razvoja, te i ruralnog turizma. (Tabela 1)

Tabela 1. Poljoprivredni budžet 1996-2003. (u mil. evra)

Table 1. Agricultural Budget 1996-2003. (in mil. euros)

Godina	Nacionalni poljoprivredni budžet
1996.	65.521
1997.	85.383
1998.	94.639
1999.	124.329
2000.	144.804
2001.	171.186
2002.	170.278
2003.	231.132

Izvor: Slovenska poljoprivreda, šumarstvo i prehrambeno-prerađivačka industrija - osnovne karakteristike i brojke, Ministarstvo Republike Slovenije za poljoprivredu, šumarstvo i prehrambeno-prerađivačku industriju, maj 2007. godine, str. 29.

Na osnovu podataka prikazanih u tabeli 1 može se zaključiti da je u Sloveniji, u pretpristupnom periodu, odnosno od 1996. do 2003. godine, uvećan za oko četiri puta nacionalni poljoprivredni budžet. Prosečno je oko 30% agrarnog budžeta usmeravano u finansiranje ruralnog razvoja, što je, takođe, predstavljalo značajnu podršku i za razvoj ruralnog turizma. Ova država se u pretpristupnom periodu

opredelila za razvoj i nepoljoprivrednih delatnosti, posebno ruralnog turizma, kako bi se povećali prihodi, odnosno životni standard i omogućio ostatak stanovništva na selu. (Radović, 2011). Podrška države razvoju ruralnog turizma bila je u vidu podsticaja (bespovratnih sredstava) i kreditiranja pod povoljnim uslovima, a realizovala se na državnom, kao i na nivou lokalnih samouprava.

Program za poljoprivredu i ruralni razvoj SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) ustanovila je Evropska unija 1999. godine, kao podršku u pretpripravnim periodu za deset država kandidata, među kojima je bila i Slovenija. Ukupna raspoloživa sredstva, po ovom programu, za Sloveniju iznosila su 38 miliona evra, od čega je 24% uloženo u razvoj ruralne infrastrukture i diverzifikaciju ruralnih ekonomija. (Ministarstvo Republike Slovenije za poljoprivredu, šumarstvo i prehrambeno-prerađivačku industriju, 2007) Sredstva SAPARD-a realizovala su se po principu sufinansiranja, i to tako da je 66,6% sredstava bilo obezbeđeno iz bužeta Evropske unije, a preostali deo iz nacionalnog budžeta.

U Sloveniji su u cilju razvoja ruralnog turizma kontinuirano izdvajana značajna sredstva iz državnog budžeta i nakon pristupanja ove države Evropskoj uniji, u maju 2004. godine. U periodu od 2004. do 2006. godine izdvojeno je ukupno 9.427.638 evra za privrednu diverzifikaciju na poljoprivrednim gazdinstvima, a od ovih sredstava značajan deo uložen je i u razvoj turizma. (Kulovec i sar, 2010).

3 Hrvatska

Finansiranje ruralnog turizma u Hrvatskoj u periodu evropskih integracija realizovalo se uz finansijsku podršku države i pretpripravnih fondova Evropske unije. Državna finansijska podrška manifestovala se u bespovratnim i kreditnim sredstvima, a realizovala se preko Ministarstva poljoprivrede, Ministarstva turizma, Ministarstva privrede, kao i budžeta pojedinih županija i lokalnih samouprava. Krediti uz subvencionisanu kamatu realizovali su se preko Hrvatske banke za obnovu i razvoj (HBOR).

Finansijska podrška, u početnim godinama razvoja ruralnog turizma realizovala se, pretežno, uz podršku Ministarstva poljoprivrede. Ona je inicirana „kao odgovor na neželjene demografske, ekonomske i socio-kulturne procese koji su se javili u nekim delovima ruralnog prostora, tokom industrijalizacije i deagrarizacije.“ (Kušen, 1995) Ova državna finansijska podrška realizovale se od 2008. godine i to u vidu bespovratnih sredstava. (Demonja, Ružić, 2010) Ministarstvo poljoprivrede finansiralo je ruralni turizam kroz projekat razvoja seoskog, lovnog i ribolovnog turizma, kao i putem podsticaja za poljoprivrednu proizvodnju, ribolov i šumarstvo. (Rajko i sar, 2007) Državna finansijska podrška realizovala se i preko Ministarstva privrede i to u vidu podsticajnih sredstava, kao i mikrokreditiranja preduzetnika.

Ministarstvo turizma realizovalo je finansijsku podršku razvoju ruralnog turizma u periodu evropskih integracija putem odobravanja podsticajnih sredstva za realizaciju nekoliko programa. Oni su obuhvatali: (a) Program podsticaja zaštite, obnove i uključivanja u turizam prirodne i kulturne baštine u turistički nerazvijenim područjima, koji se sprovodio od 2000. godine; (b) Program razvoja tematskih turističkih puteva, realizovao se od 2007. godine; (c) Program podsticanja izrade izvornih hrvatskih suvenira, takođe se realizovao od 2007. godine; (d) Program podsticaja za povećanje konkurentnosti turističkog tržišta, koji je obuhvatao edukaciju subjekata ruralnog turizma. (Rajković, 2007)

Ministarstvo turizma je u pretpristupnom periodu obezbeđivalo finansijsku podršku razvoju ruralnog turizma putem subvencionisanja kamata za kredite plasirane u cilju razvoja ovog vida turizma. Finansijska podrška se sprovodila kroz program kreditiranja „Podsticaji za uspeh“, koji se realizovao od 2002. godine, kao i program kreditiranja „Razvoj turizma na selu“, sprovodio se od 2007. godine. (Rajković, 2007) Navedene programe Ministarstvo turizma realizovalo je preko Hrvatske banke za obnovu i razvoj (HBOR), kao razvojne državne finansijske institucije. Krediti su se odobravali, u zavisnosti od namene, uz kamatne stope od 1,5% do 5%, a na kreditni period i do 20 godina. (HBOR, 2007)

Hrvatska je u okviru pretpristupnih programa imala pravo na sredstva iz SAPARD i IPARD programa. U periodu od 2007. do 2011. godine putem IPARD programa korisnicima u Hrvatskoj bilo je dostupno 179 miliona evra. (www.hrvatski.farmer.hr) Sredstva iz IPARD programa mogli su da dobiju subjekti koji se bave ruralnih turizmom, a koji su morali da budu registrovani u skladu sa Zakonom o ugostiteljskoj delatnosti. Subjekti ruralnog turizma, odnosno korisnici ovih sredstava, mogli su da imaju najviše 20 ležaja, a maksimalni iznos sredstava po projektu mogao je da bude jedan milion hrvatskih kuna, odnosno 50% vrednosti investicije. (Vidaković, Pavlović, 2010)

Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR) je u pretpristupnom periodu odobravala i kredite za predfinansiranje investicija koje su se po principu sufinansiranja realizovale iz IPARD programa. Ova razvojna državna finansijska institucija je od 2011. godine odobravala kredite u cilju realizaciju programa iz mere 302, u okviru IPARD programa, i to za diverzifikaciju i razvoj ruralnih privrednih aktivnosti. Za realizaciju ukupno 31 projekta, zaključno sa 30.11.2012. godine, odobreno je ukupno 50,98 miliona hrvatskih kuna. (Dokumentacija HBOR-a)

Adekvatna državna finansijska podrška razvoju ruralnog turizma u Hrvatskoj u periodu evropskih integracija, imala je za rezultat značajan rast broja subjekata ruralnog turizma. Primera radi, broj registrovanih turističkih seljačkih obiteljskih gospodarstava (TSOG) u 1998. godini bio je, svega, 32, a za nepunih deset godina, u 2007, on je povećan na 352, odnosno za više od deset puta.

4 Mađarska

Ruralni turizam počeo je da se razvija u Mađarskoj u XIX veku, a u periodu pre Drugog svetskog rata činio je 35-45% ukupnog turističkog prometa ove države. Međutim, ruralni turizam je skoro potpuno iščezao posle 1945. godine zbog brojnih ograničenja. Uzroci ograničenja bili su: finansijska kriza, nedostatak institucionalnog okvira, nerazvijenost regiona koji poseduju najatraktivnije resurse za razvoj ruralnog turizma, nedostatak kvalitetnih smeštajnih kapaciteta u selima, kao i nedostatak interesa turističkih organizacija za ovaj vid turizma zbog niske profitabilnosti.

Ponovni razvoj ruralnog turizma bio je potenciran u regionalnim razvojnim planovima 60-ih godina XX veka, a u cilju smanjenja razlika u privrednoj razvijenosti između razvijenog zapadnog i nerazvijenog istočnog dela zemlje. Međutim, konkretna realizacija planiranih aktivnosti ostvarena je tek 1997. godine na inicijativu Vlade, koja je putem regionalnih razvojnih agencija i turističkih organizacija pružila snažnu podršku razvoju ruralnog turizma.

U periodu evropskih integracija realizovana je i finansijska podrška države razvoju ruralnog turizma. Ova podrška realizovana je preko Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, koje je u ovom periodu dodeljivalo subvencije za razvoj agroturizma. Takođe, Mađarska je u periodu od 2000. do 2004. godine imala pravo na podršku za razvoj ruralnog turizma kroz pretpristupni program SAPARD. Ukupna raspoloživa sredstva, po ovom programu, za diverzifikaciju aktivnosti i razvoj ekonomskih aktivnosti koje obezbeđuju alternativne izvore prihoda u ruralnim područjima, bila su 1.230.980 evra. Međutim, iskorišćeno je samo 15% ili 354.158 evra. (Torres et al, 2011)

Rezultati finansijske podrške razvoju ruralnog turizma u Mađarskoj u periodu evropskih integracija mogu se pratiti i kroz kretanje broja registrovanih smeštajnih kapaciteta. Njihov broj u 1998. godini bio je dve hiljade, početkom XXI veka 6.675, a aktuelni broj ležaja je oko 47.000. Rastući broj smeštajnih kapaciteta rezultat je i stalno rastuće ruralne turističke tražnje. Procenjuje se da ruralna turistička ponuda danas predstavlja 5% ukupne turističke ponude ove zemlje. (www.falusiturizmus.hu)

5 Rumunija

Poljoprivreda i ruralni turizam su delatnosti od vitalnog značaja za ekonomije ruralnih područja u Rumuniji. Većina ruralnih oblasti u ovoj državi suočava se sa demografskim problemima, kao što su dominacija starijeg stanovništva, migracije mladih u urbana područja, negativna stopa nataliteta, siromaštvo, a upravo je ruralni turizam prepoznat kao mogućnost demografsko-ekonomske revitalizacije ruralnih područja. (Stoian, 2007)

Najznačajniji izvor finansiranja ruralnog turizma u Rumuniji, u pretpriputnom periodu, bio je SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development). Analizom podataka predstavljenih u tabeli broj 2 može se zaključiti da je oko 70% investicija u smeštajne kapacitete subjekata ruralnog turizma u Rumuniji, u periodu od 2003 do 2007. godine, finansirano iz pretpriputnog instrumenta SAPARD. Pored ovog modaliteta finansiranja korišćena su i nacionalna budžetska sredstva, kao i privatni izvori finansiranja.

Tabela 2. Modaliteti finansiranja smeštajnih kapaciteta 2003-2007.
Table 2. Modalities of financing accommodation capacities 2003-2007.

Modaliteti finansiranja	Broj finansiranih smeštajnih kapaciteta u 2007. godini
- SAPARD	354
- drugi izvori finansiranja	157
Ukupno:	511

Izvor: (Baltes, Ciuhureanu, 2009; pp.5-9)

Na osnovu podataka predstavljenih u tabeli 3 može se zaključiti da je u Rumuniji, u periodu od 2002. do 2006. godine, ukupno iz državnog budžeta plasirano preko 300 miliona evra u razvoj nepoljoprivrednih delatnosti u ruralnim područjima. Od ovih finansijskih sredstava 45% uloženo je direktno u razvoj ruralnog turizma. (Baltes, Ciuhureanu, 2009)

Tabela 3. Finansiranje nepoljoprivrednih delatnosti iz državnog budžeta 2002-2006.
Table 3. Financing of non-agricultural activities from the state budget 2002-2006.

Ulaganja	Iznosi subvencija (u 000 €)	Struktura učešća u finansiranju iz državnog budžeta (%)
Agroturizam	75.161	25
Drugi oblici ruralnog turizma	60.129	20
Stari zanati i rukotvorine	72.154	24
Vodoprivreda	36.077	12
Poljoprivredni servisi	12.026	4
Druge nepoljoprivredne delatnosti	45.096	15
Ukupno:	300.643	100

Izvor: (Baltes, Ciuhureanu, 2009; pp.5-9)

Adekvatno korišćenje kvalitetnih izvora finansiranja ruralnog turizma u Rumuniji u pretpriputnom periodu omogućilo je brz rast broja smeštajnih kapaciteta. Prema podacima Nacionalnog Statističkog Instituta u ovoj državi je u 1996. godini bio samo 61 subjekat koji se bavio ruralnim turizmom, a zbirno su raspolagali sa 332 ležaja. Deset godina kasnije, u 2006. godini, ruralnu turističku ponudu činilo je 259 smeštajnih objekata i 4.685 ležaja. (Baltes, Ciuhureanu, 2009)

6 Zaključak

Analizom iskustava Slovenije, Hrvatske, Mađarske i Rumunije u finansiranju razvoja ruralnog turizma u periodu evropskih integracija, i njihovom sintezom, dolazi se do zaključaka relevantnih i za Srbiju. Konkretno, finansiranje ruralnog turizma u pretpristupnom periodu bi trebalo da obuhvati: (1) finansijsku i stratešku podršku države; (2) aktivno apliciranje za sredstva iz evropskih fondova; (3) maksimiziranje prihoda od ruralnog turizma.

Razvoj ruralnog turizma u posmatranim državama, u početnoj fazi, realizovao se uz aktivnu finansijsku i stratešku podršku države. Finansijska podrška države obuhvatala je podsticajna bespovratna sredstva, kao i kreditiranje uz subvencionisane kamate. Strateška podrška države u periodu evropskih integracija obuhvatala je administrativnu podršku, podršku u edukaciji, promociji, kao i u organizaciji subjekata ruralnog turizma.

Finansiranje razvoja ruralnog turizma u analiziranim državama realizovalo se i uz finansijsku podršku pretpristupnih programa Evropske unije (SAPARD i IPARD). Subjekti ruralnog turizma su se, u cilju aktivnog apliciranja za sredstva iz evropskih fondova, udruživali, formirali lokalno akcione grupe ili pravne subjekte.

Sredstva pretpristupnog IPARD programa uskoro će biti dostupna i subjektima ruralnog turizma u Srbiji. U cilju njegove maksimalne iskorišćenosti potrebno je obezbediti obuku subjekata ruralnog turizma za apliciranje za ova sredstva. U tu svrhu neophodna je podrška stručnih savetodavnih službi, kao i u Sloveniji. Takođe, potrebno je obezbediti finansijska sredstva za prefinansiranje projekata koji će se finansirati iz IPARD programa. U tu svrhu neophodno je da se i u Srbiji, kao i u Hrvatskoj, konstituiše državna razvojna finansijska institucija koja bi odobravalala kredite uz niske kamatne stope, ali na period i do 20 godina za velike investicije. U cilju aktivnog korišćenja sredstava iz pretpristupnih fondova Evropske unije potrebno je i udruživanje domaćih subjekata ruralnog turizma.

Subjekti ruralnog turizma, u analiziranim primerima zemalja u okruženju, imaju diverzifikovane prihode od ruralnog turizma, odnosno njihovi ukupni prihodi obuhvataju prihode od usluga smeštaja, ugostiteljskih usluga, plasmana turističkih sadržaja, prodaje poljoprivrednih proizvoda, prodaje zimnice, vina, proizvoda starih zanata, narodnih rukotvorina i sl. Subjekti ruralnog turizma u Srbiji nedovoljno koriste navedene mogućnosti za maksimiziranje prihoda. Stoga su i nezadovoljni realizovanim prihodima, te ne ostvaruju potrebnu akumulaciju za samofinansiranje razvoja ruralnog turizma.

7 Literatura

1. Bakić O., Hrabovski-Tomić E. (2010): Turizam – pojmovi, efekti, funkcionisanje, Univerzitet Educons, Fakultet poslovne ekonomije, Sremska Kamenica.
2. Baltas N., Ciuhureanu A.T. (2009): Study Regarding The Romanian Rural Tourism Financing And Development Opportunities, Journal „Revista de turism - studii si cercetari in turism“, Vol. 7, pp. 5-9. Available at: <http://ideas.repec.org/a/scm/rdtusv/v7y2009i7p5-9.html>. [Pristup: 12.02.2014.]

3. Bartlet T. (2006): Rural Tourism development in Europa, International Forum on Rural Tourism, China, 4-6. September 2006, Final Report World Tourism Organization.
4. Čomić Đ. (2003): Prostorno-planski modeli razmeštaja turizma u ruralnoj sredini, Zbornik radova, Drugi Forum: Ruralni turizam i održivi razvoj Balkana, Kragujevac, 7-9. maj 2003. godine, str. 31-38.
5. Demonja D., Ružić P. (2010): Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima, Meridijani, Zagreb.
6. Encyclopedia of Tourism (2000): Editor: Jafar Jafari, Routledge, London – New York.
7. HBOR (2007): Kreditiranje turističkog sektora - Programi kreditiranja HBOR-a, Prezentacija: Perspektive razvoja ruralnog turizma, Prvi hrvatski kongres ruralnog turizma, Hvar, 17-21. oktobar 2007. godine.
8. Hrvatske banke za obnovu i razvoj – dokumentacija.
9. Kulovec M., Kosi R., Jagodić A., Trunkelj B. (2010): Doprinos Poljoprivredno-šumarske komore Slovenije razvoju turizma na slovenskim poljoprivrednim gospodarstvima, Zbornik radova, Drugi hrvatski kongres o ruralnom turizmu, Mali Lošinj, 21-25. april 2010. godine, str. 669- 678.
10. Kušen E. (1995): Turizam na seljačkom gospodarstvu, Turizam, godina XLIII, broj 7-8/1995, Hrvatska turistička zajednica, Institut za turizam, Zagreb, str. 127-133.
11. Kušen E. (2007): Kako ugostiti turiste na vlastitom imanju, Institut za turizam, Zagreb.
12. Master plan održivog razvoja ruralnog turizma u Republici Srbiji (2011): Zajednički program UN „Održivi turizam u funkciji ruralnog razvoja“, Beograd.
13. Milenković S. (2009): Turizam i ekonomija, Univerzitet u Kragujevcu, Ekonomski fakultet.
14. Ministarstvo Republike Slovenije za poljoprivredu, šumarstvo i prehrambeno-prerađivačku industriju (2007): Slovenačka poljoprivreda, šumarstvo i prehrambeno-prerađivačka industrija - osnovne karakteristike i brojke, Ljubljana.
15. Njegovan Z. (2016): Ekonomika turizma i seoskog turizma, Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Novi Sad.
16. Radović G. (2011): Model tranzicije slovenačke poljoprivrede, Škola biznisa, broj 1/2011, str. 101-113.
17. Radović G. (2015): Modaliteti finansiranja ruralnog turizma u Republici Srbiji, Doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Novi Sad.
18. Rajko M., Tomčić Z., Juraković L. (2007): Poticajne mere u razvoju agroturizma, Zbornik radova, Prvi hrvatski kongres ruralnog turizma, Hvar, 17-21. oktobar 2007. godine, str. 353-364.
19. Rajković V. (2007): Programi potpora i poticaja za razvoj ruralnog turizma, Ministarstva mora, turizma, prometa i razvitka, Zbornik radova, Prvi hrvatski kongres ruralnog turizma, Hvar, 17-21. oktobar 2007. godine, str. 691-692.
20. Roberts L., Hall D. (2003): Rural tourism and recreation: principles to Practise, CABI Publishing, Oxon, UK.
21. Slovenačka poljoprivreda, šumarstvo i prehrambeno-prerađivačka industrija – osnovne karakteristike i brojke, Ministarstvo Republike Slovenije za poljoprivredu, šumarstvo i prehrambeno-prerađivačku industriju, maj 2007. godine.
22. Stoian M. (2007): Rural tourism problems of rural tourism development in Romania, Zbornik radova, Prvi hrvatski kongres ruralnog turizma, Hvar, 17-21. oktobar 2007, str. 464-466.
23. [http:// www. hrvatski farmer. hr](http://www.hrvatski-farmer.hr) [Pristup: 15.03.2015.]

FINANSIRANJE
RURALNOG
TURIZMA U
ZEMLJAMA U
OKRUŽENJU U
PERIODU
EVROPSKIH
INTEGRACIJA

24. Torres M.R., Henshall Momen J. (2011): Tourism and Agriculture: New Geographies of Consumption, Production and Rural Restructuring (Contemporary Geographies of Leisure, Tourism and Mobility, Available at: <http://www.amazon.com/Tourism-Agriculture-Geographies-Restructuring-Contemporary/dp/0415584299> [Pristup: 12.02.2014.]
25. Vidaković D., Pavlović B. (2010): Razvoj ruralnog turizma kroz predpristupne fondove EU-a i kroz proces prekogranične suradnje, Zbornik radova, Drugi hrvatski kongres o ruralnom turizmu, Mali Lošinj, 21-25. april 2010. godine, str. 469- 474.
26. <http://www.falusiturizmus.hu> [Pristup: 27.02.2017.]

Primljen/Received: 07.02.2017.

Prihvaćen/Accepted: 05.03.2017.